

PRIMA LEGE A CULTELOR DIN ROMÂNIA- ASPECTE REGULAMENTARE, CANONICE ȘI DE DISCIPLINĂ BISERICESCĂ

Protos. asist. univ. drd. Casian Rușeț

Prima Lege a cultelor după Marea Unire din 1918

Contextul istoric următor mării uniri, respectiv al anilor 1920-1925 a fost dominat din punct de vedere bisericesc de ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rang de Patriarhat, la data de 25 aprilie, după lungi strădanii diplomatice bisericești și de stat. Aceasta a făcut ca prestigiul Bisericii să crească, iar demnitatea acesteia, obținută prin devotament și frământare a impus o revizuire cu privire la organizarea administrativă și canonică a noii Patriarhii Române. Trebuie amintit că în această perioadă se consumaseră frământările privitoare la problema unificării bisericești și a formei de organizare administrativă și canonică și toate acestea prin contribuția consistentă a patriarhului Miron Cristea. Primul patriarh a fost și mediatorul între Stat și Biserică, dar și pacificatorul partidelor bisericești care intraseră în conflictul determinat de organizarea Bisericii Naționale. Abilitatea acestuia, nu doar ca bun conducător și organizator, dar mai ales ca strălucit diplomat, a determinat pacea și unitatea Bisericii în această perioadă tulbură.

Promulgarea Legii pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române din primăvara anului 1925 a atras după sine reglementarea unui regim al cultelor în România. Toate acestea pentru că unirea Țării Mamă cu Transilvania a condus la alte consecințe sociale și culturale, dacă luăm în considerație pluralismul confesional. Mentalitatea religioasă particulară a transilvănenilor a deschis o paletă largă a dezbaterilor legii propuse de către Alexandru Lapedatu, ministrul cultelor și al instrucțiunii. Aceasta pentru că niciunde luptele și preocupările confesionale nu au avut un rol mai important în rosturile vieții publice de Stat, ca în Ardeal, unde de la anul 1000, de când această provincie a intrat sub stăpânire ungurească, până la anul 1918, când s-a reîntors în patrimoniu strămoșesc, s-au petrecut mai ales sub raport confesional. Catolicismul adus de Sfântul Ștefan, regele apostolic al ungarilor, în Transilvania a fost ofensiv și agresiv. Acesta a domnit până la căderea Ungariei în anul 1526, sau mai exact până la constituirea Transilvaniei ca principat în anul 1540. Reacția acestei

ofensive a fost pierderea vechii ierarhiei a românilor ortodocși transcarpațini, iar odată cu acestea și a organizării progresive din punct de vedere administrativ și instituțional.

După căderea Ungariei și constituirea principatului transilvănean, situația se schimbă radical. Protestantismul biruitor al lumii germanice a invadat din toate părțile Transilvaniei și a cuprins-o. Astfel pe rând luteranii (1557), reformații sau calvinii (1564) și unitarienii (1571) au fost recunoscuți și doctrinele lor declarate religii recunoscute, protejate și privilegiate în viața de Stat.

În anul 1700, pe când Principatul Transilvaniei se afla în patrimoniul Casei de Austria, situația politică a cunoscut o altă turnură, care a influențat viața și activitatea confesională. Noua stăpânire se vedea nevoită să caute sprijin pe elementul românesc. Acest element avea legături statornice culturale, confessionale și ierarhice cu Țara Românească ortodoxă, care susținea interesele Bisericii române dezorganizate din Ardeal. Astfel, sub impulsul abil al imperiului trebuiau organizate temeinic două acțiuni: atragerea românilor din principat spre Biserica Romei și distrugerea legăturilor religioase cu frații de aceeași credință din Principate. În acest fel s-a produs ruptura în Biserica română din Transilvania și astfel a început separația culturală și spirituală a acestei Biserici de Biserica mamă de peste munți. Consecințele sunt cunoscute, mai ales opțiunea rezistenței Ortodoxiei, organizată și susținută din Țara Românească și de către sârbi. Represiunile au fost dure și au lăsat urme adânci, amintind aici numai represiunile și distrugerile generalului Bucov.

Începând cu anul 1760, luptele s-au atenuat, cele două confesiuni începând să se organizeze, raporturile devenind tot mai frățești. Etapa cuprinsă între anii 1791-1848 a fost dominată de luptele comune ale ortodocșilor și uniților pentru dobândirea drepturilor politice și pentru ridicarea neamului românesc la rangul de națiune politică alături de sași, unguri și secui. Abia după anul 1848, fiecare confesiune a luptat pentru a-și păstra poziția dobândită, organizându-se temeinic în noile contexte naționale.

Reînființarea Mitropoliei Transilvaniei la Sibiu prin providențialul Mitropolit Andrei Șaguna, separația ierarhică din 1865 și înființarea unei noi episcopii în Transilvania a fost dovada vie a unei maturități ecleziale ortodoxe care a mărturisit începutul devenirii sau redevenirii ortodoxiei în Transilvania. Statutul organic al lui Șaguna din 1881 pecetluiește pentru totdeauna soarta Bisericii Ortodoxe, adeverind învierea sa.

În preambulul punerii în discuție a noului regim al cultelor și a dezbaterii a fost absolut necesar să trasăm această istorie pe scurt a ortodoxiei transilvănene, cel puțin a celui de-al doilea mileniu, pentru a justifica punctul de vedere al reprezentanților transilvăneni.

În deschiderea discuțiilor, vorbind despre noul regim al cultelor ministru Alexandru Lepădatu spunea: *În adevăr, prin Constituțiunea de la 1923, s-a*

pus bazele noiei organizări, autonome și democratice a Bisericii ortodoxe române, care a fost declarată, potrivit tradiției și faptului că marea majoritate a locuitorilor acestei țări aparțin ei, a fost declarată, zic, de Biserica dominantă în Stat. Atributul acesta nu poate și nu trebuie interpretat în sensul că prin aceasta Biserica Ortodoxă ar avea condițiuni particulare și prerogative speciale, pe cari să le exercite în detrimentul celorlalte culte. Nu, desigur. Și de aceia cei ce afirmă că prin aceasta Statul roman și-a creat, ca și Statele medievale, o Biserică dominată, adică privilegiată, cu caracterul pe care l-a avut Biserica catolică în Statul unghuresc bunăoară, aceia ori sunt de rea credință ori nu înțeleg sensul național și moral al atributului de dominantă dat Bisericii ortodoxe de Constituția noastră, care a înscris și principiile de organizare ale acestei Biserici.

Căci pană aici, adică pană la 1923 sau, mai bine, pînă la 1925, cînd s-a alcătuit noua lege de organizare a Bisericii Ortodoxe Romane, această Biserică a fost o Biserică de Stat, organizată de Stat și trăind în cea mai stransă și mai intimă legătură cu Statul. Cum însă, în noua sa alcătuire, Statul și-a schimbat caracterul, prin faptul că a înglobat la sine populațiuni numeroase de alte confesiuni și Biserici românești cu alte întocmiri și tradițiuni, el a trebuit să modifice și organizarea Bisericii ortodoxe în cadrul unei autonomii proprii și a unor largi drepturi și libertăți de conducere și administrare, stabilite și normate în noua lege de organizare, - lege după care a venit, în chipul cel mai firesc, dat fiindcă pentru prima oară se făcea reunirea într-o singură organizațiune administrativă și spirituală a patru Biserici naționale cu viață seculară deosebită, a venit de la sine, zic, instituirea Patriarhiei românești. Prin această abordare a reprezentanților Guvernului s-a pornit dezbaterea Legii privind regimul cultelor în România.

Au fost prezentate puncte de vedere diverse în mai multe privințe, structurate în patru capitole: Primul capitol este rezervat dispozițiilor generale în care se creionează principiul libertății depline a exercițiului cultelor. Totodată se arată îndatoririle pe care trebuie să le îndeplinească toate cultele pentru a se bucura de această libertate, precum și condițiile pe care trebuie să le observe pentru a se bucura de protecția Statului. Drepturile prevăzute sunt pe de o parte absolute, iar pe de altă parte condiționate, în funcție de natura lor. Al doilea capitol tratează despre raporturile dintre culte și Stat. Pe lângă înșirarea cultelor istorice, se arată care sunt condițiile în care, pe viitor, cultele noi vor putea obține recunoașterea alături de cele istorice. În acest capitol se prevede principiul, conform căruia cultele noi nu pot fi admise în Stat decât numai pe bază de legi speciale. În finalul capitolului se fixează normele după care Statul urmează să acorde ajutoarele sale pentru întreținerea cultelor. Capitolul al treilea prevede în special trecerile de la un cult la altul și religia copiilor, iar capitolul al patrulea

conține dispoziții finale privitoare la aplicarea legii și la organizarea cultelor lipsite de ierarhie.

Sub aceste auspicii, la data de 5 mai 1925, prin decret regal, a fost promulgată *Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române*, alcătuită din 46 de articole și *Statutul pentru Organizarea Bisericii Ortodoxe Române*, alcătuit din 174 articole, la care se adaugă dispozițiile finale.¹ Se poate spune fără să se greșească faptul că acest statut-lege, reprezenta cea mai complexă și completă formulare a funcționării Bisericii Ortodoxe Române, adoptată cu mult entuziasm, în contextul ridicării la rang de patriarhat.² De menționat este faptul că au fost păstrate principiile *Statutului Organic* al mitropolitului Andrei Șaguna, însă nu a fost omisă participarea Statului la viața administrativă și canonică a Bisericii. Articolul 4 din Lege amintește că „după dreptul canonic și în conformitate cu Constituția țării, Biserica ortodoxă române își reglementează, conduce, și administrează, prin organele sale proprii și sub controlul Statului, afacerile sale religioase, culturale, fundamentale și epitropești. Controlul Statului asupra Bisericii și organelor sale se exercită, în mod constituțional, prin ministerul Cultelor.”³ Cu privire la influența statutului șagunian art. 6 și 7 din Lege prevedea ca și corporațiune centrală reprezentativă pentru întreaga Biserică a românilor de confesiune ortodoxă *Congresul național bisericesc*, compus din câte 6 reprezentanți ai fiecărei eparhii (2 clerici și 4 mireni), delegați de adunările eparhiale, pe termen de 6 ani. Acest congres deprindea căderea de a adopta în cadrele legii, norme obligatorii pentru întreaga Biserică. De amintit deopotrivă că membrii Sfântului Sinod făceau parte, de drept, din *Congresul Național Bisericesc*.⁴

Regulamentele instanțelor disciplinare și de judecată bisericești în Legea Cultelor (1925)

Referitor la instanțele disciplinare și judecătorești pentru clerici, art. 16 al Legii prevedea următoarele tribunale: *Consistoriul spiritual eparhial*, obligatoriu pentru fiecare eparhie în calitate de primă instanță, însă cu mențiunea că eparhiile pot trimite chestiunile mărunte la judecătoria protopopiatului; Pentru redistribuirea cauzelor în conformitate cu gravitate și competența lor, prin art. 79. din Statut se stabilește că se pot institui judecătoria și la protopopiate. În competența acestora puteau intra chestiune legate de aplanarea diferendelor ivite între personalul bisericesc, cu privire la taxele de epitrahil, la neînțelegerile dintre parohieni și preoți, precum și la micșorarea veniturilor legale preoțești din partea comunităților parohiale sau ale credincioșilor. În căderea acestor

¹ *Legea și Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române*, promulgate în "Monitorul Oficial" nr. 97 din 6 mai 1925, Editura Diecezană, Caransebeș, 1926 p.1-66.

² Această lege dimpreună cu statutul au fost votate în Senat în ședința din 24 martie 1925 și a fost adoptată cu unanimitate de voturi, respectiv 116 voturi.

³ *Ibidem*, p. 2.

⁴ *Ibidem*, p. 3.

prime instanțe erau prevăzute și dezbaterea chestiunilor bisericești și disciplinare preoțești, care erau încredințate de Consistoriul spiritual eparhial. Modalitatea de funcționare a consistoriului, urma a fi stabilit prin regulamentul special pentru instanțele judecătorești. Cauzele care aveau în vedere abaterile de natură bisericească săvârșite de către clerul de mir și celălalt personal bisericesc urmau a fi judecate de către Consistoriul spiritual eparhial. Acesta era compus din 3 preoți doctori sau licențiați în teologie, care aveau cunoștințe canonice și juridice. Aceștia erau aleși de către Adunarea Eparhială, cu aprobarea episcopului, pentru 6 ani, cu dreptul de a fi realeși. Sentințele se dădeau cu drept de recurs și fără drept de opoziție. (art.150-152 din Statutul pentru Organizarea Bisericii Ortodoxe Române).

Consistoriul spiritual mitropolitan, ca instanță de apel, pe lângă cele trei mitropolii istorice (la București pentru Mitropolia Ungro-Vlahiei, la Iași pentru Mitropolia Moldovei, a Bucovinei și a Basarabiei și la Sibiu pentru Mitropolia Ardealului); *Consistoriul spiritual central* care funcționa pe lângă Sf. Sinod, ca instanță de recurs și pentru asigurarea unității de jurisprudență. Acest era compus din 5 preoți cu pregătire teologică superioară, din fiecare mitropolie. Se avea în vedere dacă membrii au și pregătire juridică. Aceștia se numeau, la propunerea mitropoliilor, de către Sf. Sinod, pe termen de 6 ani, la expirarea mandatului putând fi numiți din nou. Pe lângă cei 5 membrii ordinari, erau numiți 5 membrii supleanți. (cap. IV art. 19-21 din *Statutul pentru Organizarea Bisericii Ortodoxe Române*).

În acest sens toate recursurile privitoare la chestiunile dogmatice sunt exclusiv de competența Sf. Sinod. Constituirea și competența acestor instanțe, precum și procedura de judecată, urmau a fi determinate printr-un regulament special întocmit de Sf. Sinod și întărit de rege.⁵ Potrivit art. 17 și 18 ale Legii, se stabilea că hotărârile instanțelor judecătorești bisericești se execută prin organele Bisericii. Totodată, la cererea autorităților bisericești, organele executive laice erau obligate a da tot concursul lor pentru aducerea la îndeplinire a hotărârilor instanțelor bisericești. Cu privire la ierarhie, s-a prevăzut ca ierarhii să fie judecați pentru abaterile bisericești, în primă și ultimă instanță de către Sf. Sinod, iar pentru delict ordinare și politice de către Înalta Curte de Casație.⁶

În anul 1926, la un an de la promulgarea Legii și a Statutului pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române, în ședința Sfântului Sinod din luna iunie a fost aprobat *Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române*. Prin decretul regal nr. 4160 din 29 decembrie 1926, publicat în "Monitorul Oficial" nr. 290 din 30 decembrie 1926, regulamentul avea să intre în vigoare. Acestui regulament au fost supuși toți membrii clerului de mir, călugării, cântăreții și paracliserii din Biserica

⁵ *Ibidem*, p. 7.

⁶ *Ibidem*.

Ortodoxă Română.⁷ Alcătuit din 11 capitole și 317 articole, regulamentul în cauză reprezenta cea mai amplă colecție de legi bisericești, nu doar ca și conținut, dar mai ales ca și corelare a conținutului și flux al procedurii. Trebuie remarcat că acest regulament reprezintă cel mai temeinic model al funcționalității instanțelor disciplinare, folosit în mare parte până astăzi, cu mențiunea că prevederile actuale sunt altoite prin noile hotărâri și amendamente, despre care vom aminti în capitolele următoare.

Încă din primele capitole ale regulamentului sunt clar prevăzute și nuanțate *abaterile disciplinare și delictele disciplinare*. Termenul de *abaterere* este rezervat pentru a desemna faptele contrare legii sau regulilor de conviețuire socială, de un pericol social mai redus decât infracțiunea, care atrage aplicarea unei sancțiuni administrative, disciplinare etc. Abatererea disciplinară fiind considerată încălcarea cu vinovăție, de către o persoană încadrată în muncă, indiferent de funcția sau postul deținut, a obligațiilor sale, inclusiv a normelor de comportare.

Abaterile prevăzute în art. 2 sunt 7 la număr și fac referire la faptele mai puțin grave săvârșite de clerici față de autoritatea superioară bisericească și față de modalitatea de reprezentare a Bisericii în treburile oficiale.

Cuvântul *delict* înseamnă părăsire sau ocolire, adică lăsarea la o parte a legii, ori evitarea ei. El vine de la cuvântul latin “*delictum*”, derivat din verbul “*deliquo*” care înseamnă *părăsesc, abandonez*. Cu aplicare la normele de conduită, el înseamnă abaterere de la calea prevăzută și indicată de lege. Doctrina juridică a păstrat termenul de *delict civil* care înseamnă fapta contrară legii, săvârșită de o persoană, cu intenție sau din culpă, care produce o daună altei persoane și care răspunderea patrimonială a celui vinovat pentru repararea prejudiciului cauzat, fără ca această obligație la despăgubiri să derive dintr-un raport contractual preexistent între autorul conduitei ilicite și cel prejudiciat.

Încălcarea normelor de conduită prin care se păstrează buna rânduială a vieții bisericești, adică a normelor cu caracter religios, moral și canonic, este privită sau apreciată mai întâi sub aspectul ei de păcat și abia în al doilea rând, o atare încălcare este cântărită și apreciată și cu raportare la legile de drept, la canoanele Bisericii. Cu alte cuvinte, orice abaterere care se săvârșește de către un membru al Bisericii îmbracă întâi o calificare religios-morală și abia în al doilea rând o calificare juridică. Datorită acestui fapt, toate abaterile pe care le săvârșește vreun membru al Bisericii, indiferent cum s-ar numi acestea, sunt socotite în esența lor păcate, iar gravitatea lor este apreciată după gravitatea păcatelor pe care le indică ele. De aceea nici nu s-a adoptat un nume unic pentru a exprima prin el noțiunea de faptă ilicită săvârșită de unul din membri Bisericii, ci acesteia i se zice în mod tradițional “fărădelege”, acest cuvânt

⁷ Chiru C. Costescu, *Colecțiunea de legiuiri bisericești și școlare adnotate*, Tipografia ”Lupta” N. Stroilă, București, 1931, pp. 495-547.

exprimând mai bine caracterul de păcat al ei, apoi i se mai zice “încălcarea legii” sau “delict bisericesc” sau chiar – împrumutându-se terminologia curentă din științele juridice moderne – infracțiune bisericească, crimă, contravenție, delict, abatere.

Prin analogie cu împărțirea faptelor ilicite în dreptul de stat, pe ramuri de drept, s-ar putea proceda și la împărțirea faptelor ilicite bisericești în astfel de categorii, deoarece într-adevăr unele dintre acestea au caracter penal, altele civil, altele administrativ și altele disciplinar. În mod obișnuit, în canoane și doctrina canonică faptele ilicite, adică actele prin care se încalcă prevederile normelor canonice sau nu se îndeplinesc aceste prevederi, se numesc “delicte bisericești” și se împart numai după cele două categorii de făptuitori, adică după cum aceștia sunt laici sau clerici și ca urmare și pedepsele corespunzătoare sunt grupate tot în două categorii și anume: pedepse pentru laici și pedepse pentru clerici. Cum însă în Biserică există trei categorii de membri, adică trei stări: starea laică, starea clericală și starea monahală, este firesc ca să existe și fapte ilicite specifice pentru starea monahală.

Dar, pe lângă delictele pe care le pot săvârși laicii, clericii și monahii, mai există și delicte bisericești pe care le pot săvârși toți credincioșii, membri ai Bisericii, indiferent căreia dintre cele trei stări aparțin. Delictele bisericești, ce pot fi săvârșite de toți credincioșii, membri ai Bisericii, indiferent de starea căreia aparțin, în doctrina canonică, de numesc delicte generale.

Delictele disciplinare, cuprinse în art. 3 al regulamentului sunt în număr de 28 și reprezintă acele abateri pe care le pot săvârși numai clericii, prin încălcarea normelor privitoare la cele trei categorii de lucrări pe care ei sunt obligați să le săvârșească în îndeplinirea misiunii lor, respectiv: în legătură cu exercitarea puterii învățătoarești, în legătură cu exercitarea puterii sfințitoare și în legătură cu exercitarea puterii conducătoare.

Pentru prima dată, în principiile organizatorice ale bisericii, pedepsele aplicate de consistoriile spirituale, după gravitatea lor, se împart în pedepse vremelnice și pedepse definitive, atât cele dintâi cât și cele de al doilea sunt aplicate pe principiul gradualității și produc efecte atât pe plan spiritual-canonic, cât și în plan administrativ economic. Spre exemplu pedepsele vremelnice puteau fi sfatul și dojana duhovnicească (cf. Art. 4I lit a), degradarea din rangurile bisericești și onorifice, dar și amendarea până la 15% din salariu și accesoriile dintr-un an (cf. Art. 4I lit. b-c). În același timp cel pedepsit putea fi oprit de la săvârșirea unor lucrări sfinte pe un anumit timp cu reținerea salariului (cf. Art. 4I lit. i-g). Pedepsele definitive se constituiau din pierderea posibilității promovării, depunerea din treapta preoției sau caterisirea (cf. Art. 4II a-c).

Un aspect aparte este dezbătut în conținutul celor 53 de articole referitoare la abateri-delicte și pedepsirea lor. Astfel este tratat cu de-amănuntul delictul apostaziei, ereziei, schismei, neascultării de autoritățile superioare și alte

probleme de morală preoțească. Nu mai puțin sunt prevăzute jurisprudențe și canoane care reglementează autoritatea chiriarhului și gradualitatea abaterilor săvârșite de clerici. De exemplu *niciun episcop nu poate primi un cleric dintr-o eparhie streină fără carte canonică eliberată de episcopul eparhiei din care a plecat* (Art. 21), sau *neascultarea de autorități, după gravitatea faptului și conduita de până aici a vinovatului se pedepsește cu pedeapsa dojenei până la pedeapsa depunerii* (Art. 18). În cazul celei din urmă prevederi, aceasta se fundamentează pe C. 31 Ap.; C. 55 Ap.; C. 56 Ap.; C. 84 Ap.; C. 5S Antiohia și C. 39S Cartagina. Temeluite fiind pe canoanele apostolice și sinodale prevederile regulamentare ale Regulamentului de Procedură, sunt dublate de autoritatea apostolică și sinodală.

Regulamentul de Procedură prevede norme privind administrarea Tainelor Mărturisirii și Sfintei Împărtășanii fără ca săvârșitorul să primească plată pentru acestea. Nerespectarea prevederilor este pedepsită cu canonisirea la mănăstire sau la episcopie pe o perioadă de o lună de zile pentru încălcarea canonului C. 23 SVI, C. 29 Apostolic C. 30 Apostolic, C. 25 SIV și C. 26 SVI adică simonia.

La fel de aspru pedepsite sunt situațiile în care clericii părăsesc parohia fără știrea episcopului, neglijează ritualul prescris pentru săvârșirea lucrărilor sfinte, nu respectă secretul mărturisirii sau sunt supuși cercetării și condamnați de instanțele civile. Reglementări sunt prevăzute și pentru ținuta preoțească, aceasta fiind obligatorie în orice ipostază.

Articolul 51 prevede că Taina Cununiei nu poate fi oficiată de către cleric dacă solicitanții nu au îndeplinit prescripțiile legii civile, urmările nerespectării acestui articol atrăgând pedeapsa cu oprirea din serviciu și oprirea salariului pe timp determinat. În același timp preoții de orice cult care au consacrat pe teritoriul român o cununie înaintea îndeplinirii actelor și formelor cerute de legea civilă sunt pedepsiți conform art. 166 din Codul Penal (cf. C.C.S.II, (penal), D.No. 568 din 13 septembrie 1895; B.C. 1895, P. 1140).

Consistoriile eparhiale pedepsesc clericii care oficiază Taina Cununiei a doua oară persoanelor divorțate numai de instanțele civile fără a avea proba defacerii primei căsătorii religioase din partea autorităților bisericești (Art. 52 și 53).

Organele îndreptățite pentru aplicarea pedepselor, potrivit Art. 55 – 58 sunt Chiriarhul și Consistoriile spirituale de judecată, orice pedeapsă rămasă definitivă urmând a fi trecută în foaia calificativă și în dosarul personal al celui pedepsit.

Articolele 59 și 60 reglementează care sunt instanțele judecătorești bisericești, respectiv Consistoriul spiritual eparhial în primă instanță, Consistoriul spiritual mitropolitan ca instanță de apel pe lângă cele trei mitropolii istorice și Consistoriul spiritual central ca instanță de recurs și pentru asigurarea unității de jurisprudență,

care funcționează pe lângă Sfântul Sinod. Un aspect aparte este prevăzut de articolul 60 care reglementează posibilitatea înființării unei judecătoria de pace protopopească care va avea competența pentru aplanarea și eventuala judecare a neînțelegerilor ivite în sânul personalului bisericesc cu privire la taxele de epitrahil, la neînțelegerile dintre parohieni și preoții lor locali, precum și la micșorarea veniturilor legale preoțești din partea comunităților parohiale sau a credincioșilor. Judecătoria de pace protopopească avea deopotrivă în atribuție, judecarea în primă instanță a personalului inferior bisericesc, adică pe cântăreț și pe paracliser. Aceștia aveau dreptul de apel la Consistoriul spiritual eparhial numai în cazurile de destituire.

Procedura în materie de judecată bisericească, la Consistoriul spiritual eparhial, este reglementată în cele 54 de articole care prevăd felul reclamațiilor, modul de anchetare și procedura de judecare a celor deferiți. Prezenta procedură prevede calitatea martorilor, drepturile și obligațiile lor, felul jurământului, procedarea chemării în judecată (citarea), judecarea proceselor în ședințe, instrumentarea, instrucția și judecarea proceselor. O atenție aparte este dedicată probelor și mărturiilor (Art. 162 – 191) precum și modalității de aplicare a sentințelor (Art. 192 – 208). Totodată se prevede calitatea acuzatorului în persoana revizorului eparhial sau a delegatului acestuia. Acesta exercită funcția de autoritate legală și reprezentant al autorităților superioare. Cu privire la apărători aceștia putea fi selecționați din licențiații și doctorii în teologie cu o vechime de cel puțin 5 ani de la obținerea titlului de licențiat, astfel prin Art. 219 fiecare eparhie este îndatorată să publice un tablou cu numele și prenumele tuturor apărătorilor din țară care la rândul-le plăteau o taxă de 1500 lei pentru a fi incluși în lista amintită și pentru a intra în posesia cărții de legitimație. În acest sens eparhia sau mitropolia, prin comisia de drept canonic, în baza unor cursuri autorizate recomanda defensori pentru instanțele de judecată.

Articolele 229 – 234 prevăd reglementări față de posibilitatea de recuzare a membrilor Consistoriului eparhial, mitropolitan sau central. În cazul în care se hotărăște recuzarea, judecarea procesului se amână și se judecă din nou, completat cu membrii supleanți.

Regulamentul de procedură, potrivit capitolului VI, respectiv articolelor de la 235 până la 263, conține prevederi în care reglementează statutul consistoriului spiritual mitropolitan ca instanță de apel pe lângă cele trei mitropolii istorice. Astfel Art. 242 – 252 prevăd competența consistoriului spiritual mitropolitan ca instanță de apel. Aceasta avea dreptul să extindă judecata atât asupra fondului cauzei cât și asupra formalităților de procedură pentru apelurile intrate în judecare. Dreptul de apel este comun părților și se declară la președintele consistoriului eparhial în termen de 30 de zile de la comunicare sentinței din prima instanță. În consecință dosarul se trimite de către președintele consistoriului, cu alăturarea cererii de apel, și se înaintează cu drept de judecată în

termen de cel mult 10 zile. *Pierderea termenului de apel atrage după sine pierderea procesului* (Art. 252).

În ce privește procedura, se urmează după rânduielile prevăzute la consistoriul spiritual eparhial iar sentința poate confirma ori schimba în totalitate sau în parte hotărârea primei instanțe. Hotărârile consistoriului spiritual mitropolitan se dau cu drept de recurs, îndreptat direct către Sfântul Sinod, în termen de 30 de zile de la primirea sentinței.

Cu privire la ședințe prevederile consemnează obligativitatea desfășurării între orele 12⁰⁰ și 18⁰⁰ cu mențiunea că o ședință nefinalizată între orele legale se poate desfășura până în noapte, însă fără prelungire peste miezul nopții. Acestea nu sunt publice și nu pot asista la ele decât părțile implicate, martorii și apărătorii lor. Fiecare consistoriu spiritual mitropolitan, potrivit Art. 263, avea un grefier, de preferință cleric, cu mai multe ajutoare, care să îndeplinească cerințele cerute de statutul funcționarilor publici.

Capitolul VII, respectiv articolele de la 264 la 291, reglementează statutul consistoriului spiritual central, ca instanță de recurs și pentru asigurarea unității de jurisprudență. În acest fel părțile nemulțumite cu hotărârile consistoriului spiritual mitropolitan puteau face recurs la consistoriul spiritual central în termen de 30 de zile. Și în această situație recursul, motivat prin petiția de recurs, era depusă la președintele consistoriului spiritual mitropolitan care înainta dosarul consistoriului spiritual central. Articolul 273 menționează că *nu intră în competența consistoriul spiritual central hotărârile de caterisire, privitoare la apostasie, erezie și schismă, care se îndreaptă la Sfântul Sinod*. Ședințele nu sunt publice iar un delegat al Sfântului Sinod făcea oficiul de acuzator în baza delegației Sfântului Sinod. Hotărârile consistoriului spiritual central erau definitive și se ocupau numai de aplicarea exactă a sfintelor canoane, legi și regulamente bisericești fără a pune în discuție fondul procesual. Consistoriul spiritual central avea o cancelarie pusă sub conducerea președintelui, un grefier și copişti, dintre care unul arhivar, având deopotrivă dreptul și datoriile prevăzute de statutul funcționarilor.

Capitolul VIII, cuprins între articolele 292 și 303, face referire la recursul către Sfântul Sinod, la situația când consistoriul spiritual mitropolitan a menținut pedeapsa caterisirii pronunțată de consistoriul spiritual eparhial contra unui cleric. Termenul recursului este de 30 de zile și era înaintat prin petiție adresată patriarhului, la care era alăturată o copie a hotărârii consistoriului. După înregistrarea și trecerea pe ordinea de zi Sfântul Sinod examinează recursul înaintat și dispune judecarea cauzei de către un alt consistoriu mitropolitan apelativ. Hotărârea din urmă va fi definitivă și executorie după aprobarea și de către chiriarhul respectiv. În acest sens Sfântul Sinod nu judeca chestiunea de fond și nu anula hotărârea de caterisire fără în trimiterea în judecata

consistoriului spiritual mitropolitan, iar condamnarea definitivă a clericilor urma a fi comunicată organului în drept pentru oprirea salariului.

Capitolul IX al regulamentului prevede norme și condiții de revizuire ale sentințelor date de instanțele judecătorești bisericești, revizuirea fiind făcută după dreptul comun: Procedură civilă Art. 238 – 300 și Procedură penală Art. 445 – 449. Astfel, în cazul constatării viciilor de procedură, a deconspirării martorilor mincinoși, executarea condamnării se va suspenda, chiar dacă consistoriul spiritual central sau Sfântul Sinod ar fi respins recursul celui condamnat iar cazul urma a se judeca din nou. Procedura și urmărirea pentru mărturie mincinoasă se făcea de cei interesați în fața tribunalelor civile, iar sentința acestora în materie rămânea valabilă în fața consistoriului spiritual central.

Toate abaterile arătate în articolul 2 din regulament erau prescrise în termen de 3 ani de la făptuirea lor, iar delictele prevăzute în articolul 3 se prescriau în termen de 5 ani de la comiterea lor, excepția acestei reguli era constituită de erezie, apostazie sau schismă.

Capitolul XI consemnează scurte prevederi cu privire la instanțele judecătorești pentru monahi, care aveau un statut special, intern, în cazul mănăstirilor cu obște numeroasă iar cazurile sesizate la schituri cu obști mici se declinau spre judecare la mănăstirile mari. Potrivit articolului 312, conducătorii așezămintelor monahale erau supuși judecății unui *jurii central de judecată* existent în fiecare eparhie și compus din cel puțin 3 stareți în activitate sau arhimandriți. În ambele cazuri sentințele erau aprobate sau respinse motivat de către chiriarh.

Codul penal român, în capitolul al III-lea, face referiri exprese la tulburările aduse ordinii publice de către fețele bisericești. Astfel articolele 166 – 169 amendează preotul care săvârșește cununia fără actele prevăzute de legea civilă, cu suma de la 100 până la 1000 lei, iar în caz de recidivă cu pedeapsa cu închisoare de până la 2 ani.⁸ Conform modificării Legii 17 / februarie 1874, în cazul în care preotul pronunța un discurs cuprinzând vreo critică sau cenzură contra guvernului, contra adunării legiuitoare, contra vreunui decret domnesc, sau a unui act al autorității publice, era pedepsit cu închisoare de la 3 luni la 2 ani. Totodată, dacă un discurs era provocator și instigator la revoltă publică, oratorul putea fi pedepsit cu închisoare până la un an.⁹ Cu privire la legiuirile asupra înmormântărilor, aceiași lege stipula că defunctul nu putea fi înmormântat fără autorizarea prealabilă a ofițerului public competent¹⁰.

Față de cele consemnate în *Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată* din anul 1926, precum și în prevederile Codului penal, constatăm complexitatea procedurii, atât la nivel eparhial cât și la celelalte niveluri, mitropolitan respectiv central. Existența a două instanțe de recurs ne confirmă liberalizarea proceselor de judecată și creșterea posibilității clericilor de a se apăra

⁸ *Ibidem*, p. 193.

⁹ *Ibidem*, p. 194.

¹⁰ *Ibidem*, p. 195.

față de acuzațiile intentate în procese bisericești. Este necesar să remarcăm adoptarea prevederilor codurilor civile și penale din mediul laic și adaptarea acestora în mediul clerical, apariția defensorilor eclezialii crește prestigiul clericilor în special și al bisericii în general față de autoritatea laică, care asumă hotărârile instanțelor bisericești și oferă directive orientative pentru acestea.

Un aspect important al justiției bisericești este subliniat în cadrul Congresului Național Bisericesc din luna octombrie 1932, în cadrul Comisiei administrative-bisericești, raportorul Silviu Dragomir, dă citire propunerii ca organele executive ale Congresului Național Bisericesc să întreprindă noi demersuri către Ministerul Instrucțiunii și al Cultelor, pentru alocarea în buget a sumelor necesare pentru justiția bisericească, a cărei funcționare, potrivit raportului *a devenit de câțiva ani cu neputință din lipsă de mijloace*¹¹ Se fac propuneri deopotrivă pentru studierea posibilității creării unui fond din care să se sprijine justiția bisericească. Față de acestea congresul hotărăște că eparhiile sunt îndatorate *a contribui la plata organelor de justiție bisericească,, așa ca fiecare mitropolie, să-și plătească pe membrii săi din consistoriul mitropolitan și din cel spiritual central, precum și pe membrii consistoriului spiritual eparhial, cu diurne modeste și până când Statul, la cererea Consiliului Central Bisericesc sau a Sfântului Sinod, va relua în buget aceste cheltuieli*¹²

Din toate acestea reiese complexitatea actului justițiar bisericesc care necesita cheltuieli consistente, adesea imposibile de suportat de către eparhii și care întârzia să fie susținut de către stat. Trebuie menționat deopotrivă că lipsa diurnelor sau întârzierea plății defensorilor și a membrilor consistoriilor putea vicia actul de justiție bisericească, unele termene fiind prescrise datorită întârzierii constituirii completului. Acestea le deducem în contextul în care pe parcursul anilor următori solicitările sunt tot mai multe pentru diminuarea instanțelor și pentru reducerea birocrăției în actul de justiție eclezială. Aceste deziderate se vor împlini în special datorită instaurării unui regim care își va revendica autoritatea asupra Bisericii Ortodoxe Române și care va impune o restructurare sub toate aspectele a Patriarhiei Române.

¹¹ Congresul Național Bisericesc, sesiunea octombrie 1932, *Desbateri, rapoarte oficiale, regulamente și acte privind situația Bisericii Ortodoxe Române în anii 1929–1932*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1933, p. 50.

¹² *Ibidem.*